

Ribebispekrønike

Af *Helge Søgaard*

Den lille historiske beretning, der bærer navnet Ribe bispekrønike, er ikke overleveret som et originalt skrift. Dr. phil. Ellen Jørgensen har sammen med udgivelsen af den latinske tekst i Kirkehistoriske Samlinger 6, I, 1933-35, p. 26-33 i en indledning foran redegjort for sit grundlag. Det er tre håndskrifter, der alle går tilbage til det såkaldte Veriloquium Vetus, der vel har været fra senmiddelalderen, men brændte ved Københavns brand 1728. Hvor mange mellemlid der har været mellem originalen og dette, vides der intet om.

Bispekrøniken er her oversat efter den tekst, Ellen Jørgensen har givet, idet Alexander den Tredies bulle af 1169 som grundlag har teksten i Diplomatarium Danicum 1, II, 1963, p. 349.

Skønt bispekrøniken både af omfang og i indhold er ubetydelig, har den dog stor værdi. Det er den eneste bispekrønike, der er bevaret fra et nørrejysk stift, og fortjener alene af den grund at fremhæves. Endvidere er den vist den ældste historiske beretning fra Ribe og indleder dermed den lange række af arbejder, der udmærker det gamle lærdomssæde frem for andre byer, og den må være afsluttet kort efter 1230, da den sidst omtalte bisp døde, så den kan betragtes som en forsinket frugt af valdemartidens litterære renæssance, men det vides ikke, hvad der har bevæget den ukendte forfatter til at gå i gang med sin skildring. Herom er man henvist til formodninger, deriblandt at det også i det 13. århundrede har været af værdi for kirken at kende

sin historie, og tør man dømme efter de mange fejl i fortællingen, har der ikke foreligget ældre arbejder, der kunne være forfatteren til hjælp, men han har bygget på, hvad han selv kunne fremskaffe af oplysninger, så det er ikke at undre sig over, at forskelligt urigtigt er løbet med i pennen.

Det er vanskeligt at udtale sig om kilden eller kilderne i enkeltheder. Det ser ikke ud til, at Adam af Bremen og hans kirkehistorie har været kendt, idet indledningen om Ansgar og de med ham samtidige konger mere synes hentet fra tidens historiske fællesgods end fra den tyske kilde, og imod det taler afgjort, at krøniken bruger den urigtige navneform Leofdan i stedet for Liafdag. Meddelelsen om, at han skulle være blevet dræbt af de hedenske danske, da han satte over en å, er kun bevaret i bispekrøniken og kan være en mundtlig overlevering, der har været vedligeholdt ved kirken i Ribe og senere optegnet for at bruges som grundlag for hans optagelse i helgenskaren. Ligesom Vestervig havde den hellige Thøger, Viborg Kjeld (Exuperius) og Århus Niels, havde man, som det fremgår af teksten, ved Ribes kirke ønsker om på samme måde at eje en stiftshelgen, uden at det dog lykkedes. Først langt efter bispekrønikens tid fik Ribe i Sct. Lambert en lokalhelgen.

Derimod omtaler Adam af Bremen, at Liafdag også missionerede hinsides havet, hvormed vel menes Norge og Sverige, men det nævnes ikke af krøniken, skønt det ville være et argument for hans helgenværdighed.

Heller ikke beretningen om Odinkar taler for kendskab til Adam af Bremens værk. Det er fejlagtigt, at det var under denne bisp, at Nørrejylland blev delt i stifter. Det skete først, da Odinkars efterfølger Waldøede, og bispekrøniken kender ikke den nye bisp for det formindskede Ribe stift, Oddo, mens Adam beret-

ter udførligt om ham og om den kirkelige inddeling, der med mindre ændringer er bevaret til i dag.

Ud fra alt dette er det ikke for dristigt at gå ud fra, at krøniken til sin rådighed for skildringen af den ældste tid kun har haft en stedlig og ikke meget pålidelig tradition at bygge på. Der kan også peges på, at efter dens skildring synes der ikke at være nogen tidsafstand mellem rejsningen af den første kirke i Ribe under Ansgar og Liafdags tiltrædelse af embedet som bisp, skønt der et to menneskealdre mellem begivenhederne. Denne periode er imidlertid også den ringest oplyste om kristendommens tilbagetrængning af hedenskab i Danmark.

Den anden meddelelse om Odinkars virksomhed, at han skulle have erhvervet halvdelen af de kongelige indtægter til bispestolen med nogle nærmere angivne undtagelser, ser ved sine mange enkeltheder tilsyneladende pålidelig ud, men en nøjere betragtning gør tidsfæstelsen usikker, idet beretningen ord til andet er enslydende med et diplom, der kan dateres til tiden 1228-46 og er udstedt af borgerne i Ribe til erkebisp Uffe, men der meddeles her ikke noget om, hvor længe bispem har haft denne indtægt. Det ældste vidnesbyrd om den foreligger i et diplom fra Svend Grathe, uden at det kan tidsfæstes nøjere inden for hans styre 1146-57. Det fremgår af dette aktstykke, at ordningen var ældre, men det ville have al sandsynlighed mod sig, at den skulle gå tilbage til Odinkars tid, da krøniken på alle andre områder er så mangelfuldt underrettet om hans virksomhed.

Forban betyder vist her en afgift til kongen som byens herre af fremmede handlende for retten til at indføre varer og omsætte dem.

Hvis krønikens forfatter til skildringen af Odinkars virke har brugt et aktstykke som sin kilde, er det sand-

synligt, at han også har hentet andre oplysninger fra andre diplomer ved Ribes domkirke. Det er uden for al tvivl, at han herfra har taget ordlyden af Alexander den Tredies bulle, som bringes uafkortet, men i andre tilfælde kan det kun formodes med større eller mindre sandsynlighed. Hertil hører fortællingen om erkebisp Eskils og Helias' ordning af domkapitlet efter augusti-nerreglen og de efterfølgende ændringer. Bisp Homers »generhvervelse« af en andel af de kongelige indtægter foreligger i et diplom af 18/3 1196, der er bevaret i afskrift i Ribe Oldemoder, mens derimod bisp Olavs gave af en ejendom i Høm, Seem sogn, kun kendes gennem krøniken, skønt et diplom formentlig ligger til grund for notitsen. Forfatteren har således arbejdet efter det moderne princip, at en historisk skildring skal hvile på aktstykker, og at deres vidnesbyrd skal følges, selv om en beretning strider mod dem. Alligevel er krøniken ikke uden fejl. Det skyldes sikkert, at al slags overlevering er optaget for at få en sammenhængende skildring frem, uden at det har været muligt at sigte meddelelserne gennem en kritisk vurdering.

Et er en krønikes stræben efter at fremdrage sandheden om, hvad der faktisk er sket, et andet dens tendens og dens mål. Ved at fremhæve noget og fortie andet kan den give et fejlagtigt billede af begivenhederne, selv om alle enkeltheder hver for sig er rigtige. Krøniken har fået navn af en bispekrønike, og det er rigtigt i den forstand, at den fortæller om bisperne, og at deres rækkefølge danner grundlaget for tidsfølgen, men det er iøjnefaldende, at fortællingen mod slutningen helt opgiver det snævert lokale synspunkt, under hvilket begivenhederne er betragtet, for at skildre ulykkerne for hele riget, efter at Valdemar Sejr var blevet fanget 1223. Krøniken må være skrevet umiddelbart efter de mange nederlag, da den danske stormagtspoli-

tik brød sammen, og denne oplevelse har gjort et uaf-rysteligt indtryk på det slægtled, der havde oplevet det. Det er et af de få tidspunkter i vor ældre historie, da følelserne kommer til orde både i bunden form og som her i krøniken på prosa.

Det kirkepolitiske standpunkt kommer ikke lige så tydeligt frem, men det er dog klart, at så snart domkapitlet var blevet dannet, blev dets skæbne det mest fremtrædende led i skildringen, og uden at der direkte fældes nogen dom, lader forfatteren det skinne igennem, at han er tilhænger af kirkens uafhængighed af staten, en holdning der er let forståelig, da han formentlig har været en kirkens mand, måske medlem af domkapitlet, men ikke ukritisk mod de vekslende bisper. Det er karakteristisk, at Stephan er den eneste af de yngre bisper, der direkte roses, og at Tuvos missionsvirksomhed i Estland og velgerninger mod kapitlet tager plads op i fortællingen. De havde begge været medlemmer af kapitlet.

*

I den historiske overlevering synes bispekrøniken ikke at have haft større betydning. Den spores ikke i Ribe-årbogen (*annales Ripenses*), men Slesvig-årbogen (*annales Slesuicenses*) nævner bisp Liafdag og hans død, idet den dog meddeler, at det var i Ribe, han blev dræbt, en enkelthed bispekrøniken ikke omtaler.

Også efter reformationen beskæftigede man sig i Ribe med fortidens kirkehistorie, og kanniken, provincialmedicus Hans Lauridsen Amerinus (d. 1605), udsendte 1591 en bispekrønike i latinske disticha efter tidens smag, som han førte ned til den da levende bisp Hans Lavesen. Den blev genoptrykt 1704 med en yderligere fortsættelse af Peder Terpager (1654-1738). I dette arbejde danner den gamle bispekrønike grundstammen, som det ses af gentagelsen af dens fejl, men

mange andre kilder er benyttet, uden at det har gjort skildringen mere pålidelig.

Også Arild Huitfeldt har i sin særskilt udgivne beretning fra 1604 om de danske bispers historie brugt krøniken fra Ribe, ligeledes med efterretninger fra anden side, men heller ikke her er fejlene rettet.

1708 udgav Peter Terpager *Chronicon Ripensis Sev Annales Episcoporum Ripensium* (Ribe kirkes krønike eller Ribe bispers årbog). Fortalen er dateret 20/12 1707. Denne udgave slutter med Hans Lavesens indvielse til bisp 16/10 1569 og er sikkert, som den foreligger, afsluttet kort efter dette tidspunkt.

Terpagers udgave blev optrykt af P. F. Suhm i *Scriptores rerum Danicarum VII*, 1792, p. 183–204 med tillæg af notitser af Cornelius Hamsfort (1546–1627). Den gamle krønike var således svulmet op til et konglomerat af bestanddele fra vidt forskellig tid og af vekslende værdi, og det er dr. Ellen Jørgensens fortjeneste at have udgivet krøniken, som den oprindeligt har været uden de senere udvidelser.

En nærmere analyse af bearbejdelsen, krøniken har været underkastet i tidens løb, skal ikke forsøges. Sammen med en nødvendig redegørelse for de nyere historikers vurdering og benyttelse af krøniken ville det optage for megen plads.

Ribe Bispekrønike.

Da troen voksende dæmrede i Danmark, var stillingen for kirken i Ribe således. Den hellige Ansgar, erkebisp af Hamburg, var den første, som selv og ved sine medhjælpere bragte evangeliets lærdom til danskerne.¹⁾ Og Harald Klak var den første kristne konge og blev omvendt som hedning.²⁾ Hans broder Erik, en rettroende mand, var den første, der byggede en kirke i Slesvig.³⁾

Efter ham rejste Erik Barn en kirke i Ribe.⁴⁾ Så blev den frisiske præst Leofdan den første bisp i Ribe, hvem den vantro hob forfulgte under hans prædiken og dræbte med spyd, da han satte over en å. Men af de troende blev han begravet på den hellige jomfrus kirkegård, og over hans grav blev der rejst en opbygning. Senere blev han flyttet inden for kirkens mure i den nordlige del af den over for koret, og i lang tid strålede han ved jertegn, hædret med de dengang tilbørlige æresbevisninger.⁵⁾

Den anden bisp af Ribe var Odinkar, et søskendebarn af kong Knud den Gamle. Han skal have delt Jyllands bispedømmer op med bestemte grænser og øget dem med ejendomme og opnåede af sin onkel Knud, at bisperne i Ribe skulle have halvdelen af alle kongelige retsbestemte indtægter i byen, dog med tre undtagelser: 40 marks bøden, vrag og forban. Men hestetolden er senere indført og er undtaget. Da hans arvinger var blevet gjort arveløse som følge af hans gave til kirken, udvirkede han af paven, at hans efterslægt stedse skulle stå i spidsen for kirken i Ribe. Men det varede ikke længe.⁶⁾

Christiern, Odinkars søn, var den tredie bisp i Ribe, men om hans virksomhed findes der intet, der skal mindes.⁷⁾ Efter ham blev hans søn Wal, således kaldt fordi han var født i Frankrig, valgt af nogle, men af den større og mere besindige del af folket blev valgt en fremmed ved navn Jareld, som indviedes, men på grund af sine udgifter, der passede for en konge, afhændede kirkens ejendomme og hemmeligt drog bort, da pengene var samlet.⁸⁾

Efter ham blev Thuri forfremmet til bisp, som først begyndte at bygge kirken i Ribe af stentavl. I slaget i Skåne, hvorfra kong Niels flygtede, da hans søn Magnus var blevet dræbt med mange, så han sin sidste dag

med tre andre bisper i Jylland.⁹⁾ Efter Thuri styrede Nothel, efter Nothel Asger kirken i Ribe. Om disse to er der ikke overleveret noget mindeværdigt.¹⁰⁾

Den ottende bisp i Ribe var flamlænderen Helias i Herrens år 1142, som på grund af en opstand i Flandern blev eftersøgt af sine brødre for at dræbes, men flygtede til Danmark. Først blev han kirketjener ved klokkeringningen.¹¹⁾ Senere sluttede han sig til stormændene og blev ved deres hjælp hævet til bispestillingen. På grund af sine uvenner lå han i lang tid skjult over kirkens kor. Dernæst byggede han til sit værn mange faste steder, hvoraf der endnu findes spor på de biskoppelige gårde. Dengang havde kirken kun tre præster, nemlig Broder fra sct. Clemens', Sybrand fra sct. Peters og Niels fra Anst. Bisp Helias samlede derfor brødrene i den hellige jomfrus kirke under en fast regel med tildeling af gårde til underhold af dem, over hvem han satte Broder som dekan.¹²⁾ Efter hans død indsatte han Wicard som prior, idet brødrene valgte et fællesliv efter den hellige Augustinus' regel. Så samlede erkebisp Eskil og bisp Helias og bestemte ligeledes et fællesliv for den, bekræftet med deres stadfæstelsesbrev. Da den ovennævnte Wicard drog tilbage til sit fædreland, indsatte bispen sin egen søn til erkedeg, hvem brødrene valgte til prælat. Men flere gjorde indsigelse mod hans strenghed i så meget, at de afveg fra reglens vej.

Da Helias var død og begravet tæt ved den hellige Leofdan, blev englænderen Radulph, kong Valdemar den 1.'s kansler, bisp i Herrens år 1152.¹³⁾ Hans indviseelse ved erkebisp Eskil blev opsat i fire år på grund af beskyldninger for manddrab og frafald fra troen, som blev rettet mod ham. Sluttelig blev han indviet fire år efter valget, efter at have givet en gård til munkene i Løgum. Da brødrenes forhold var forskellige, befalede

han efter sit ønske om at skabe ensartethed, at de i enighed enten skulle følge ordningen i Viborgs kirke med et regelret samliv eller den hos de verdslige kanniker i Hildesheim, men den største del af de unge hældede til verden og foretrak det verdslige liv. Af den valgte dekan blev derpå afgifterne til fælles brug delt mellem de enkelte til påklædning. Da bispen ville indsætte sin kapellan Vincents til kannik, var brødrene af en anden mening og pryglede ham ugudeligt i kapitlet i en nævekamp, så bispens overklædning blev sønderrevet, og skolemesteren og kanniken Bonifacius gennembanket. Der blev appelleret til metropolitane Eskil, idet kirken var under interdikt fra sct. Laurentius' fest lige til skærtorsdag. Da striden standsede, blev brødrenes valgret bekræftet. Dengang havde kirken Menard til dekan og to erkedegne, nemlig Walter og Radulph. På denne tid lod bispen den hellige martyr Leofdans ben, der var nedlagt i et skrin, opstille på altret uden godkendelse fra paven og erkebisen. Men en ildebrand lidt efter ødelagde kirken og gjorde martyrens ben til aske.¹⁴⁾ Efter dette anklagede bispen hemmeligt gennem Sveriges erkebisp Stephan brødrene for frafald for romerbisen Alexander den 3. og modtog et brev om, at de skulle følge deres ordensregel. Ordlyden er denne:

Alexander, biskop, Guds tjeneres tjener, sender sine elskede sønner, kannikerne ved Ribes kirke, sin hilsen og apostolske velsignelse. Det er nået til vort øre, at da I havde valgt at leve med en regelret ordning efter den hellige Augustinus' regel, vendte i senere efter indskydelse af menneskeslægtens fjende tilbage til eders spy uden at overholde den afgivne erklæring i passende mål. Da ingen, der lægger hånden på ploven og ser sig tilbage, kan regnes værdig til Guds rige, befaler vi derfor eder alle i denne apostolske forskrift, at I efter på-

mindelse og bud af vor ærværdige broder Radulph, eders biskop, genoptager ordningen efter eders aflagte erklæring og tjener under Herren, som I har lovet det, og viser den allerede nævnte biskop eders skyldige lydighed i alt, såvel i dette som i alt, der hører Gud til, og i ydmyghed ærer ham som eders fader og hyrde. Vi har ligeledes givet ham fuldmagt til, at han kan binde alle, som er trodsige og opsætsige mod ham heri, med ekskommunikationens bånd.

Givet i Benevent den 8. november.¹⁵⁾

Dette brev blev læst i Ringsted i hele mængdens overværelse ved ophøjelsen af den hellige Knud martyr, fader til kong Valdemar. Men da bispem ikke længe efter døde, blev der ikke yderligere foretaget noget om dette og om andet. Bispem blev begravet her foran korssets alter midt på stengulvet.

Efter denne sendte man erkedegegnen Walter fra koret, provsten i Sindbjerg og provst Toke fra Hardsysselel til kongen, og ved en gave på 300 mark opnåede man frit valg mellem tre abbeder, nemlig fra Vitskøl, Tvis og Herisvad.¹⁶⁾ Men abbed Stephanus fra Herisvad blev foretrukket ved valget, fordi han var født i Ribe bispedømme i Brørup sogn og havde været karnik i Ribe, og fordi han var en jævn og mild mand. Han indvies altså i Herrens år 1171. Han mindede brødrene om, at de skulle følge ordensreglen, men udrettede intet, fordi kirken med klosteret blev hærget af en dobbelt brand. Han gjorde modstand mod præsterne fra hoffet og kongens gård, der søgte præbender gennem mægtige herrers indflydelse. Bispem døde og blev begravet ved sydvæggen modsat koret, og nogle påstod, at de var blevet helbredt ved hans grav.

Efter denne blev Homer, bisp i Børglum, forflyttet til sædet i Ribe efter pave Lucius' tilladelse i Herrens år 1186,¹⁷⁾ og han ændrede brødrenes stilling ved at

føre deres antal tilbage til 12 med et lignende antal præbender og bestemte, at 12 verdslige kanniker skulle have ophold i klosteret af de endnu uadskilte godser, og at man kun kunne blive kannik, hvis der var et præbende ledigt. Dengang blev præbenderne uddelt til fornemme udenfor. Bispem smykkede kirken med en kalk af guld, et røgelseskar af sølv, fade og flasker af sølv og en bogsamling, ordnet i 6 bind og tilvejebragt for 60 mark. Han knyttede også Hellevad kirke til kannikerne til deres brug og gav 1 mark guld til forgyldningen af højaltret.¹⁸⁾ Og af salttolden indstiftede han et præbende. De kongelige indtægter, der tidligere var gået tabt, generhvervede han til kirken. Dengang blev Tuvo indsat som erke-degn efter Walters død. Da bispem var død, blev han begravet i Løgum.

Homers efterfølger blev kong Valdemar den 2.s notar ved navn Olav i Herrens år 1204. Han skænkede kirken en bog med homilier og et krucifiks af hvaltand og forøgede bispegodset. Han krævede en trediedel af tienden med samtykke af stormændene, som han havde vundet for sig med penge, men almuen gjorde modstand og ville stene dem. Han erhvervede en ejendom i Høm til brænde til ildstederne. Han blev begravet i Løgum.¹⁹⁾ Han efterfulgte erke-deggen Tuvo i Herrens år 1215.²⁰⁾ Han var den første, der blev valgt af kapitlet, men mod kongens vilje. Fordum lå alle valg hos kongen, og bisperne fulgte kongen i ledning på egen bekostning. Bisp Tuvo udnævnte Laghi til erke-degn, under hvem den første deling af kannikernes gods blev foretaget, uden at bispem agtede derpå, og kannikerne begyndte at bygge deres småhuse rundt om kirken og at leve, som kirken i Paris gjorde det, og denne deling stadfæstede bispem i det tredje år og bestemte, at en kannik, som var borte, skulle sætte en præst som stedfortræder uden at modtage noget fra de tilstedeværen-

des fælles gods. Han oprettede to nye præbender og tildelte dem kirkerne i Tønder og Ballum og en gård i Lundevrå og enge i Bjerrum.²¹⁾ Han gav også 5 par udmærkede korkåber til kirken. Efter pavens bud tvang han præsterne til at skille sig fra deres hustruer, og da præsterne appellerede til et almindeligt kirke-møde, blev kardinaldiakonen Gregor²²⁾ sendt som legat til Danmark 1222. Han gennemrejste bispedømmerne og bestemte, da han var kommet tilbage til Slesvig ved alle helgens dag, på et almindeligt møde af Danmarks bisper, at børn af en præst ikke måtte få nogen arv. Det blev dog ikke overholdt, fordi præsternes slægtninge ikke ville gøre deres egne familiemedlemmer arveløse. Samme år tilbragte bisp Tuvo vinteren i Reval for at omvende esterne; det følgende år overgav han byen til Knud, kongens søn og Estlands hertug²³⁾ og vendte hjem efter mange farer med mange, der var draget dertil som munke²⁴⁾ til hedningernes omvendelse. Men da kongen med sin søn var blevet fanget på Lyø af grev Henrik af Schwerin, blev Reval erobret af tyskerne i Riga. Og greverne og stæderne i Venden og Holsten faldt fra Danmarks herredømme. Kong Valdemar blev fanget med sin søn Valdemar den 6. maj i sin seng ved midnat²⁵⁾ og holdt i lænker omtrent fire år og udløst for 60.000 mark sølv efter lybsk vægt, efter at kongerne og andre havde aflagt ed på, at de aldrig ville kræve de tabte lande tilbage;²⁶⁾ men man opnåede af pave Honorius den 3. at blive løst fra denne ed.²⁷⁾ Under belejringen af Rendsborg led danskerne et stort nederlag. Et andet ligeledes i Herrens år 1228 ved forræderi af ditmarskerne, der var optaget i hæren,²⁸⁾ og danskerne efter brande i byerne, nemlig Itzeho o. s. v., hvor kongen til genrejsningen af sct. Laurentius' kirke gav 30 mark, af Tysklands fyrster på den hellige Marie Magdalenes dag blev slået ihjel eller fanget, idet dog

kongen med nogle få blev reddet. Dengang blev bisp Tuvo fanget og løskøbt for 700 mark rent sølv. Han blev begravet i koret i Ribe under en lille sten, hvorpå hans navn er indskrevet.²⁹⁾

Noter:

1) Ansgar (801—865) bærer, delvis med urette, navn af Nordens apostel, da han kun fik små resultater af sin virksomhed. Han nåede at bygge en kirke i Ribe få år før sin død. Det nøjagtige årstal er ukendt. 2) Harald Klak er den kendte konge, der blev døbt i Ingelheim ved Mainz 826. Han var efter et stort slag 812 blevet konge sammen med broderen Reginfred, men kunne ikke bevare magten mod andre tronkrævere og bad derfor kejser Ludvig den Fromme om hjælp og lod sig døbe. 3) Erik (Horik) var ikke broder til Harald Klak, men hørte til en anden kongeslæggt. Det er meget tvivlsomt, om han lod sig døbe. Han døde 854. 4) Denne efterretning er rigtig. 5) Leofdan, rettere Liafdag, som han kaldes hos Adam af Bremen, blev først biskop 948. Beretningen om hans martyrdød og begravelse findes ikke i nogen ældre kilde. Han blev efterfulgt som bisp af Folgbert, der er ukendt for bispekrøniken. 6) Meddelelserne om Odinkar den Yngre er delvis urigtige. Han delte ikke Jylland i bispedømmer, men døde 1043 som bisp over hele Nørrejylland. 7) Christiern var hverken søn af Odinkar eller bisp af Ribe, men bisp i Århus efter Nørrejyllands deling i stifter ca. 1060. 8) Wal var Odinkar den Yngres efterfølger som bisp i Nørrejylland, der efter hans død ca. 1060 blev delt i 4 stifter. I Ribe stift blev Oddo indsat, som bispekrøniken ikke kender. Oddos efterfølger blev Jareld eller rettere Gerold. Beretningen om hans strid med Wal og hans flugt med kirkens penge er kun sagn. I stedet for *regios sumptus* (kongelige udgifter) læser to andre afskrifter af bispekrøniken *religiosos sumptus* (udgifter for troen). 9) Thuri faldt i det store slag ved Fotevig ved Skanør i det sydvestlige Skåne, hvor han stod på kong Niels' side og faldt med hans søn Magnus 1134. 10) Heller ikke fra anden side er der kendt noget om Nothel og Asger. Deres gravplader af bly er fundet i domkirken. 11) De brødre i Flandern, der eftersøgte Helias (Elias) har formodentlig været hans fæller i et kloster eller anden kollegialt ordnet institution. 12) Ordlyden af stiftelsesbrevet for domkapitlet er bevaret. Det er dateret Henne 13/6 1145. 13) Krønikens årstal for Radulphs tiltræden i Ribe er fejlagtig. Det skete efter al sandsynlighed først 1162. 14) Radulph har forsøgt at give Ribe kirke en lokalhelgen i Liafdag med støtte i traditionen om hans martyrdød, men det mislykkedes, da ødelæggelsen af hans rester i branden viste, at han ikke var værdig hertil. Efter krøniken ser det ud til, at man senere har forsøgt at give bisp Stephan denne værdighed, uden at det lykkedes. 15) Alexander den Tredies diplom er fra 1169. Det lige nedenfor omtalte møde i Ringsted fandt sted 1170. 16) Alle de tre nævnte klostre tilhørte cisterciensordenen, der var

tidens foretrukne. Herisvad lå i Skåne. 17) Tiltrædelsesåret for Homer (Omer) er urigtigt. Ifølge Saxo blev han indviet til bisp 1178, og han kan så ikke være den samme som bispen i Børglum med samme navn. 18) Det højalter, der tales om, har måske været et af de »gyldne altre«, af hvilke flere er bevaret fra Jylland. 19) Bisp Olav døde 1214. Krucifikset af hvaltand, der omtales, har sikkert været af hvalrostand, der af tiden blev vurderet næsten lige så højt som elfenben. 20) Tuvo blev bisp allerede 1214. 21) Præbenderne og gaven af kirker og jord omtales i et diplom fra 1214. 22) Hans fulde navn var Gregorius de Crescentia. 23) Søn af Valdemar Sejr og Esbern Snares enke Helene, død 1260. 24) *peregrinantibus* (af *peregrinari*) betyder i tidens latin at leve som munk. 25) 1223. 26) Ved forliget i Dannenberg lovede Valdemar Sejr at betale grev Henrik af Schwerin 40.000 mark sølv og at drage på korstog eller betale 20.000 mark sølv. De efterfølgende begivenheder medførte dog, at man måtte nøjes med mindre summer. 27) I et diplom af 26/6 1226 blev Valdemar Sejr løst fra sin ed til grev Henrik af Schwerin af Honorius den Tredie. 28) Slaget ved Bornhöved fandt sted Marie Magdalene dag (22/7) 1227. 29) Tuvo døde 1230.